

Megtekinthető: Kecskemét, Klapka u. 13-15.;

2003. 01. 20 - 2003. 12. 15.

Munkanapokon 8-15 óráig.

Csoportokat előre bejelentett időpontban fogadunk.

Telefon: 76/508-950; 76/495-951

E-mail: leveltar@bacs-kiskun-leveltar.hu; www.bacs-kiskun-leveltar.hu

KIÁLLÍTÁSVEZETŐ

„A puszták metropolisza”

Kecskemét városképének alakulása a 19. század végén, a 20. század elején a tervrajzok tükrében.

A kiállítást rendezte, a katalógust összeállította:
Péterné Fehér Mária

Művészeti rendező:
Varga Judit

Reprodukciók:
Zalatnai Pál

Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára
Kecskemét, Klapka u. 13-15.

Felelős kiadó:
Apró Erzsébet mb. levéltárigazgató

Készült 200 példányban.

Nyomdai munkálatok:
Adria-Print Nyomdaipari és Kereskedelmi Kft.

Kecskemét, 2003

BEVEZETŐ

A 19. sz. végén, 20. sz. elején (1880-1913) Kecskemét látványos fejlődés színtere volt. A fejlődést 3 tényező alapozta meg:

- a város politikai és gazdasági önállóságra jutása,
- az út- és vasúthálózat kiépülése (ezzel a kereskedelem fellendülése) és
- nagy egyéniségek jelenléte a város élén.

Az 1870: 42. tc.-kel Kecskemét önálló törvényhatósági jogú (thj.) város lett, kiszabadult a megyei függőség keretei közül, elnyerte a teljes önállóságot ügyeinek intézéséhez. A városvezetés tudatos gazdaságpolitikával elősegítette a városnak és lakóinak vagyonosodását. A gazdaságpolitika egyik meghatározó eleme volt az 1911-ig megszakítások nélküli birtokszerzés, melynek következtében a 169 ezer holdas Szabadka és a 166 ezer holdas Debrecen után Kecskemét a harmadik legnagyobb területű városa lett az országnak a maga 163.241 katasztrális holdjával. A megszerzett területeket parcellázással (bérbeadással, vagy eladással) hasznosították, többnyire a város lakóit juttatták földhöz. Ez biztosította a fejlesztés egyik anyagi hátterét. A korábbi nagyarányú állattenyésztést az 1880-as évektől a szőlő- és gyümölcsstermesztés és sertésenyésztés váltotta fel. Nagy szőlő- és gyümölcsültetvényeket létesített itt az állam, a város, sívó homokba fektették pénzüket tőkések, jómódú polgárok. A város gazdasági fejlődését segítette a vasúthálózat is. A még 1854-ben átadott Cegléd–Kecskemét–Szeged fővonalhoz a 19. sz. végén, 20. sz. elején egyes pusztákat a várossal összekötő szárnyvonalak épültek (Fülöpszállás, Tiszaug, Lajosmizse felé), melyek lehetővé tették a fokozatosan növekvő termékmennyiség gyors be- és átáramlását, a piaci forgalmat. A város vezetői exportlehetőségeket teremtettek a megtermelt árukra. (Az 1890-es évektől egészen az I. világháborúig Kecskemét területéről származott az ország gyümölcskivitelének kb. 25 %-a.) A polgári fejlődés útján megindult Kecskemét városias jellegének erősödése a lakosság foglalkozás szerinti megoszlásában is megmutatkozott. Az addig jellemző kézműipar a 19. sz. végére erősödő gyáripar – elsődlegesen mezőgazdasági jellegű feldolgozóipar – váltotta fel. A kedvező adottságok és lehetőségek felismeréséhez, a fejlődés érdekében való felhasználásához koncepciózus városi elöljárókra, hatékony testületekre is szükség volt. A város két kiemelkedő polgármestere – Lestár Péter (1880-1896) és Kada Elek (1896-1913) – tudatosan látott hozzá a városfejlesztéshez. Míg Lestár gazdasági és kulturális téren megalapozta, Kada folytatta és kiteljesítette a fejlesztést.

Kecskemét a Katona József korából, a 19. sz. első harmadából hozott nagy-falu jellegét igyekezett levetkőzni a század második felétől gazdasági megerősödésével szinkronban. A településfejlesztési munkához tervszerűen láttak hozzá a város vezetői. A városrendezési terv kidolgozását egy széleskörű városfelmérés (1869) alapozta meg. 1881-ben építkezési szabályrendelet készült, mely lehetővé tette az építkezések egységes szempontok szerinti ellenőrzését, majd városszabályozási terv készült. Legelőször a város-

központ rendezéséhez láttak hozzá, lebontották a régi, elavult, az elképzelt térbe ékelődő épületeket, egy központi piactér kialakítása érdekében. Ez a tér – a Szabadság tér – lett a 20. sz. elején a város legfontosabb gazdasági központja. A piacteret azután gyűrűszerűen vették körül az egymás után épülő közigazgatási, egyházi, kulturális jellegű épületek, utcákat nyitottak (Rákóczi út), új tereket alakítottak ki (Széchenyi tér, Kossuth tér) a főtérhez kapcsolódóan.

Az 1890-es évek elejére elodázhatatlanná vált az öreg, szűkös, toldott-foldott városháza helyett egy új építése. A pesti építészek – Lechner Ödön és Pártos Gyula – által tervezett városháza az 1893. május 11-ei alapkövetéltől számítva 27 hónap alatt épült fel. A városháza a mezőváros öntudatra ébredését tükrözte. Ez az öntudatra ébredés elsősorban a városi vezetőséget jellemezte, de jelentkezett a mezővárosi polgárok körében is. Az épület új formanyelvével szinte évtizedekre meghatározta a város építészeti arculatának fejlődését. Kada Elek maga is törekedett arra, hogy a városban „... a magyar építőművészet legújabb irányjai jellegzetes kifejezést nyerjenek.” (Írta a Vasárnapi Újságban 1912. júl. 7-én megjelent cikkében.) A koncepció megvalósításához pénzt szerzett és jeles építészeket nyert meg. A már említett Lechner Ödön, Pártos Gyula és követői: Márkus Géza, Komor Marcell, Jakab Dezső szecessziós stílusú épületekkel (Cifrapalota, Iparos Otthon – ma Ifjúsági Otthon) gazdagították Kecskemét városképét. (Ők országos viszonylatban is a magyar nemzeti építészet megteremtésén fáradoztak.) Az 1909 után tervező pesti építészek az ún. Fialatok (Jánszky Béla, Szivessy Tibor, Mende Valér) pedig az ország különböző, néprajzilag értékes területeiről hozott elemeket felhasználva építettek Kecskeméten jelentős épületeket: a Kaszinó épülete (Rákóczi u. 3.), a Gazdasági Egyesület (Rákóczi út 5.), a Ref. Jogakadémia és Gimnázium (Szabadság tér 7.) és az evangélikus bérház (Szabadság tér 3.) épületei. Kecskemét elsősorban a 19-20. század fordulóján keletkezett épületekkel írta be nevét a magyarországi építészettörténetbe.

Kecskemét pusztába rajzolódó polgárosult városképe a 19. sz. végén, 20. sz. elején alakult ki. A karcsú tornyú templomok és a földszintes polgár- és parasztházak közé főleg 2-3 szintes bérházak, egyesületi és városi épületek kerültek. A templomok mellett ezek az épületek adták a település városias jellegét. Szinte minden közület építkezett. Az egyházak renováltatták templomaikat, bazárokbá (ref. és görög egyház), bérházakba (evangélikus, r. kat., izraelita) fektették pénzüket. A városi sugárút (Rákóczi út) két oldalán pénzintézeti és egyesületi „paloták” emelkedtek. Az első látványos eredmények láttán az országos sajtó biztatta Kecskemét építetőit. Az elkészült műveket példává emelték és ettől már csak egészséges hiúságból is folytatták Kecskeméten az újabb szellemű építkezéseket.

A kialakuló új városképi együttes épületei a központban alkalmazkodtak a megmaradt régi épületekhez. Ezek az új épületek magasságuk és tömegük szerint léptékbeli középarányt jelentettek a magas templomok és földszintes polgárházak és főleg a külső városrészekben elhelyezkedett nagytömegű parasztházak között. A középítkezések lendületet adtak a városi lakosság – főleg a polgárosodottabb, anyagiakban gyarapodó réteg – építkezéseinek.

Polgári házak épültek a főtérről kivezető utcákon, terek mentén. Nem minden esetben épült új épület, gyakran a 18. sz.-i alapra készítettek emeletet, vagy alakítottak ki új homlokzatot. Ezek a városközpontban, ha magasságuk különbözött is, egységes utcaképet alkottak. A városmagtól északra eső homokos területen villanegyed kezdett kibontakozni. A polgárházakat, villákat építő társadalmi réteg ízlésben, építészetben egyaránt a legtanulmányosabb volt, alkalmazták az új építészeti elemeket.

A tárgyalt korszak robbanásszerű változást hozott Kecskemét városképében, a városias karaktervonások ekkor alakultak ki arculatán. Ettől kezdve Kecskemét már nem egy parasztváros, nem egy földszintes halmaztelepülés, hanem egy modern igények szerint gyarapodó alföldi nagyváros képét mutatta. „... Egy új várost látok magam előtt – mondta már a 19. sz. végén a Kecskemétre látogató Jókai Mór –, egy európai várost. Valljuk meg az igazat, egy fél század előtt tökéletes ázsiai város volt... Nem csak az újonnan emelkedett paloták tanúskodnak a város emelkedéséről, hanem tanúskodik az egész szabad szellem, mondhatni, amely átgyúrta az itteni szokásokat.” Ezért nevezte Jókai Kecskemétet „a puszták metropoliszá”-nak.

A 20. sz. tízes éveinek elején azonban súlyos természeti katasztrófa benitotta meg egy időre az építészeti és a város fejlődését, az 1911. július 8-ai földrengés. Hatalmas károk keletkeztek, a helyreállítási munka évekig eltartott. Kecskemét építészete már nem újulhatott meg ismét, mert a károk földszámolása, az épülő házak befejezése után az I. világháború akadályozta meg a fejlődés további menetét.

Az 1880 és 1913 között keletkezett épületek, az akkor kialakított főtér, máig meghatározzák Kecskemét városképét.

A levéltárunk által rendezett kamara-kiállítással ezt a várostörténeti jelentőségű fejlődést szerettük volna bemutatni egy olyan forrástípus – épületek tervrajzai – segítségével, amelyek ritkán kapnak helyet kiállításokon. A tervrajzok méretüknél fogva nagy helyigényűek, ezért nagy kiállítóterekben hatásosabbak lennének. Mivel intézményünk kiállító-teremmel nem rendelkezik, a folyosó-galérián a levéltárunkban őrzött eredeti tervrajzok kicsinyített másolatait állítottuk ki. Azért választottuk a kicsinyített formát, hogy a jelentős építészek által tervezett rajzokból minél többet tudjunk bemutatni. Amelyik épületről van gyűjteményünkben közvetlenül a megvalósulás, megépítés utáni időszakban készült fénykép, képeslap, azt is kiállítottuk a tervrajz mellett. Ugyanakkor igyekeztünk bemutatni azokat a neves építészeket is, akik a terveket készítették. (Ez főleg a középületeknél valósulhatott meg, mert a magánépületeket, polgári lakóházakat, villákat egy-két kivételtől eltekintve ismeretlen helyi mémőkök, esetleg kőműves mesterek készítették.)

A kiállítás rendszere nem a kronológia, nem a tervrajzok elkészültének időpontja, vagy a megépülés ideje. Nem is az építészeti stílusirányokat, vagy a neves építészek egyes munkáit bemutató rendszerezési elvet tartottuk szemelőtt. Inkább arra kívántunk rámutatni, hogy kik építkeztek, a város milyen rétege volt az építető, milyenek voltak az igényeik, kik alkalmazták az új építészeti formákat. A bemutatásra kerülő épületek tervrajzai mind a városvezetés, mind a lakosság polgáris szépérzékének, igényességének bizonyítékai.

